

- Viden i fællesskab

2014

Inklusion – et fælles ansvar

VIA – Pædagoguddannelse Midt-Vest har i de sidste par år arbejdet med at analysere inklusions- og eksklusionsprocesser i pædagogiske sammenhænge. Fra 2010 til 2012 har undervisere, pædagogstuderende, forskere, samt uddannede pædagoger fra Midtjylland, arbejdet med at undersøge og udvikle pædagogisk arbejde med inklusion som mål. I samarbejde med otte pædagogiske tilbud blev der udviklet otte delprojekter. VISS.dk mødtes med to delprojektledere.

Af Jette Lorenzen, Formidlingskonsulent, ViSS.dk.

Anthon Sand Jørgensen¹ og Kristine Buus Johansen² er involveret i et af de otte delprojekter, som er rettet mod mennesker med nedsat funktionsevne, og har til formål at opnå viden om, hvordan inklusions- og eksklusionsprocesser opleves konkret i dagligdagen, samt hvordan disse processer tillægges mening og betydning for den enkelte. Anthon og Kristine har sidenhen arbejdet videre med samme tema i andre FOU projekter.

Inklusion – en idealmode?

Inklusion er, ifølge Kristine og Anthon, ikke en idealmode for projektet, men målet har været at blive klogere på, hvad inklusion er på voksen-handicapområdet. Projektet viser, at pædagogerne har haft svært ved at definere inklusion i konteksten. I den offentlige debat har begrebet i langt højere grad været været en del af dagsordenen på skoleområdet, men hvis FN handicapkonventionens mål om inklusion skal implementeres, så skal medarbejderne vide, hvad der ligger i begrebet, og de skal kunne se mening og pædagogiske muligheder i at arbejde aktivt med det.

¹ Anthon Sand Jørgensen, Adjunkt, socialpædagog og master i socialpædagogik, Pædagoguddannelsen i Viborg, VIA Pædagogik & Pædagogisk arbejde, Center for forskning & udvikling.

² Kristine Buus Johansen, Cand.pæd.soc og Lektor i Pædagogik –TR, VIA Pædagogisk-Socialfaglig Højskole

Projektet har været inspireret af en Luhmannsk tilgang, hvor inklusion handler om henholdsvis deltagelse i fællesskabet og marginalisering i fht. fællesskabet. På den måde har man i projektet været optaget af individets/ borgerens oplevelser af deltagelse i fællesskabet for dermed at være inkluderet.

Mennesker med udviklingshæmning oplever sig isolerede fra fællesskaber, det viser såvel forskning på området som projektet, fortæller Anthon og Kristine, men det betyder ikke nødvendigvis, at borgerne lever ensomt. Borgerne føler sig set og værdsat i handicapkulturen, men har samtidig en oplevelse af eksklusion fra det store samfundsfællesskab.

”Inklusionsproblematikker er meget bagudrettede og er lag på lag. I vores empiri oplever borgerne sig som deltagende i det nære fællesskab men isolerede i fht. det store fællesskab”, fortæller Kristine, og Anthon supplerer; ”Mange af borgerne har særligt fortalt om skoletiden som en periode i deres liv, hvor de har følt sig uden for, dels fordi de ikke har kunnet leve op til de intellektuelle krav, dels fordi de er blevet mobbet. Det er oplevelser, de har taget med igennem livet, og der er lagt lag på lag.”

Set i relation til FN's handicapkonvention viser det, at vi står over for et dilemma i Danmark i fht. denne målgruppe, for virkeligheden er, at vi er langt fra idealet, når vi spørger borgerne om de

oplever sig som værende en del af samfundsfællesskabet, fortæller Anthon og Kristine.

Inklusion handler også om at blive hørt

Selvom borgerne ikke selv kan forklare, at de ikke føler sig inkluderet i samfundsfællesskabet, så formår de at give udtryk for deres glæde ved eller savn i forhold til at være en del af et nært fællesskab, hvis man inviterer dem til en dialog om det.

Inklusion handler, ifølge Kristine og Anthon, nemlig også om at blive hørt på lige vilkår med andre, hvilket pædagoger er gode til at registrere. Derfor har pædagogerne en central opgave i subkultur-fællesskabet for at sikre, at borgeren føler, at hun bliver hørt for dermed at skabe grobund for inklusion.

Pædagog og borger skal i "face to face" dialog, men det skal organiseres i de fællesskaber, hvor borgerne bor fx via husmøder o.lign., eller i de interessefællesskaber borgerne deltager i. I projektet var der flere eksempler på, at borgerne forsøgte at bidrage til det nære fællesskab, når de fik mulighed for at give udtryk for det. Anthon fortæller om en borger, som havde lyst til at dyrke fællesskabet med de andre ved at arrangere fester. Kristines og Anthon's interviewundersøgelse beskriver, hvordan det kan være et problem at falde ind i mængden fx på diskoteker. Måske var det grunden til, at borgeren valgte at fremstille en bar til fælleslokalet i kælderens og dermed invitere til fællesskab med de andre i bofællesskabet.

Tilpasning er et af nøglebegreberne i inklusionsdebatten for, hvem er det, som skal tilpasse sig. Er det borgeren med udviklingshæmning, der skal tilpasse sig fællesskabet, eller er det omvendt? I projektet er erfaringen, ifølge Kristine og Anthon, at både borgeren og fællesskabet må yde noget. Borgeren socialiserer sig, og fællesskabet må tage hensyn, hvis det skal lykkes. "Mange inklusions- og

interventionsinitiativer mislykkes, hvis ikke både borger og fællesskab gør en særlig indsats", fortæller Kristine.

"Hvis "inklusionsprojektet" resulterer i, at borgerne med funktionsnedsættelser kommer til at sidde ensomt i egen bolig, eller hvis de oplever svigt på arbejdsmarkedet, så er det et problem, og så går vi galt i byen i fht. inklusionsmålsætningen. Borgerne skal have en stemme, hvor de spørges om deres ønsker/drømme, så de får en fornemmelse af indflydelse på eget liv," fortæller Kristine.

Hvem skal tilpasse sig?

Når borgeren bevæger sig ud i det store samfundsfællesskab er det derfor også vigtigt, at "samfundsfællesskabet" tager hensyn. Anthon fortæller om en episode i projektførelsen, som blev en øjenåbner, også for den pædagog, som var kontaktpædagog for borgeren, Jens.

"En dag møder Jens på arbejde, lagerchefen er i gang med at ekspedere en kunde. Jens går, som han plejer, glad forbi lagerchefen og giver ham en *High Five*." Jens er i praktik på et lager, og er rigtig glad for sit arbejde. Pædagogen var i et dilemma, skulle han forklare Jens, hvad der er normal socialadfærd? Lagerchefens svar var nej. Han ville hellere forklare sine kunder, at her kom en engageret medarbejder med særlige forudsætninger end, at de oplevede en medarbejder, der mødte med tunge skridt. Borgeren bidrog faktisk med noget vigtigt i virksomheden og i arbejdsfællesskabet.

For den konkrete pædagog fik den episode betydning for den måde, han så og omtalte borgeren på. Ofte fokuseres der på problemstillingerne og udfordringerne, frem for at fokusere på borgerens styrker og kompetencer, hvilket er en af byggestenene i inklusionen af borgere med funktionsnedsættelser. En byggesten, som pædagogerne kan være med til at lægge på den rette måde og rette plads, for deres syn på in- og

eksklusion, og hvordan det skal takles, har meget stor betydning for om inklusionen lykkes.

Kristine og Anthon har i projektperioden talt med en personalegruppe, hvor en gav udtryk for at have forandret forståelsesperspektiv fra at se på ”hvordan sælger jeg min borger bedst muligt”, til en anskuelse af ”hvilken positiv værdi kan borgeren bidrage med i dette fællesskab”. Det betyder, at pædagogerne går fra at spørge, hvad skal borgeren gøre for at være en del af fællesskabet, til, hvad skal fællesskabet bidrage med for, at det bliver til bedste for borgeren?”

Barriererne

Inklusion er et af vor tids plusord, men ifølge Kristine og Anthon, kan inklusion være svært at gøre begribeligt på voksen-handicapområdet.

Pædagogerne, der arbejder på området, har været i tvivl om, hvad der lå i begrebet. Refleksion, dømmekraft og det anerkendende arbejde er pædagogernes nøglekompetencer, men i fht. inklusion, så mangler de viden om, hvad inklusion er og perspektiverne i dette, hvilket Kristine og Anthon har funderet over.

Derudover ligger der også en professionel barriere i at arbejde med inklusion, som kræver en aktiv refleksion, som al anden pædagogisk praksis. Udfordringen for pædagogerne kan være, at de har en fragmentarisk kontakt til hinanden, hvorved det er vanskeligt at indgå i en faglig dialog med kolleger. Samtidigt oplever pædagogerne et voksende krydspres. Kommunerne skal effektivisere, og borgeren skal ”gøres klar” til inklusion, processen afkortes, og der speedes op. Dermed presses borgerne, og nogle beslutninger træffes hen over hovedet på dem, hvilket hæmmer inklusionen, da borgerne ikke har en fornemmelse af at blive hørt og taget alvorligt.

For Kristine og Anthon er det en bæret opgave at få lov til at arbejde med borgernes ret til deltagelse og sikre, at de får muligheden for at deltage, men

der skal sættes nogle rammer for, at det kan lade sig gøre at diskutere inklusion.

Perspektiverne

Når Anne Mette Buus³, som er overordnet projektleder, ser på tværs af materialet fra delprojekterne, og de mange projekter, de studerende har arbejdet med i praktikken, peger hun på tre punkter, som kræver en særlig opmærksomhed, hvis arbejdet med inklusion skal resultere i en mere inkluderende praksis.

For det første er det vigtigt at være opmærksom på, at hverken inklusion eller eksklusion er endegyldige statistiske positioner. For det andet er inklusion en subjektiv oplevelse, som involverer borgerens perspektiv, ellers bliver resultatet normalisering. Endelig, for det tredje, peger hun på, at man ofte overser, at arbejdet med inklusion kræver blik for hverdagens rutiner og små detaljer.

For Kristine og Anthon handler det om at flytte perspektiver fra borgerens udfordringer til den pædagogiske praksis. Det er vigtigt at kende borgerens individuelle udfordringer, for dermed kan inklusionsperspektivet ses i forhold til den institutionelle sammenhæng, den indskrives i. Sandheden findes ikke ét sted, og for Kristine og Anthon er det vigtigt at slå fast, at ansvaret for inklusion ikke skal gives til borgeren, det ligger i den pædagogiske indsats og i det store samfundsfællesskab.

---

³ Anne Mette Buus, Lektor i pædagogik, VIA, De Pædagogiske Uddannelser i Viborg. Ph.d.-stipendiat ved Aarhus Universitet, Institut for Uddannelse og Pædagogik.